

RESEARCH ARTICLE



Проблемні питання та моделі присвоєння професійних кваліфікацій закладами вищої освіти

Тетяна Семигіна^{1*} , Юрій Рашкевич¹ 

¹Національне агентство кваліфікацій, м. Київ, Україна

* t.semigina@nqa.gov.ua

Анотація

Вітчизняна практика присвоєння професійних кваліфікацій, зокрема, закладами вищої освіти, варіюється і свідчить про неналежну інституційну унормованість цього питання. Мета нашого дослідження полягає в тому, щоб схарактеризувати нормативні та реальні процедури присвоєння професійних кваліфікацій закладами вищої освіти (ЗВО), окреслити можливі моделі врахування професійних стандартів при розробленні освітніх програм та надати рекомендації щодо процедур присвоєння професійних кваліфікацій. Дослідження проведено в межах підходу соціального конструктивізму і спирається на результати аналізу документів.

Аналіз змін освітнього і трудового законодавства, який відбувся у 2022 році, дав підстави визначити наступні правові новели: присвоєння професійних кваліфікацій можливе за наявності професійного стандарту; назва професійної кваліфікації міститься в професійному стандарті; усі передбачені професійним стандартом результати навчання/компетентності мають бути враховані в освітній програмі, у разі присвоєння часткової кваліфікації — в освітній програмі має бути зазначено, за якою саме трудовою функцією чи трудовими функціями, визначеними професійним стандартом, це відбувається.

Поточна практика присвоєння професійних кваліфікацій не відповідає цим очікуванням і відзначається несистемністю та непослідовністю, наявність різних вимог до присвоєння таких кваліфікацій кваліфікаційними центрами, професійними утвореннями та ЗВО.

У статті представлено дві моделі імплементації вимог професійних стандартів в освітніх програмах: одну для «широких» освітніх спеціальностей, другу — для відносно «вузьких» (до десятка професійних стандартів на спеціальність).

Стаття завершується рекомендаціями щодо унормування процесів присвоєння професійних кваліфікацій ЗВО на: мікрорівні (освітній програмі), на рівні ЗВО, на мезорівні та на макрорівні.

Вступ

Українське законодавство надає право закладам вищої освіти (ЗВО) присвоювати професійні кваліфікації. І при проходженні акредитації в Національному агентстві із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) у звіті із самооцінювання освітньої програми зазначається назва тієї професійної кваліфікації, яка присвоюється за програмою (за наявності) та описується зв'язок змісту програми із вимогами відповідного професійного стандарту.

Аналіз літератури (Lester, 2011; Raffe, 2015) засвідчує, що процес присвоєння професійних кваліфікацій, зазвичай, включає у себе низку етапів, як-от: аудиторне/дистанційне та самостійне навчання, практика, оцінювання/атестація знань, умінь і навичок (компетентностей). Втім, за даними досліджень (Семигіна & Баланюк, 2021; Семигіна & Пожидаєва, 2020), у багатьох країнах прерогативу в присвоєнні професійних кваліфікацій мають самоврядні професійні організації, яким держава делегувала право такої діяльності. Ці асоціації мають справу лише

Ключові слова:

професійна кваліфікація, професійний стандарт, освітня програма, процедура присвоєння професійної кваліфікації, результати навчання, компетентності

Мова статті:

українська

Отримано:

26 квітня 2023 р.

Прийнято:

15 травня 2023 р.

Опубліковано:

30 червня 2023 р.

Цитування:

Семигіна, Т., & Рашкевич, Ю. (2023). Проблемні питання та моделі присвоєння професійних кваліфікацій закладами вищої освіти. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»*, 15, 5-16. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2023-15-5-16>

з оцінюванням компетентностей претендентів на професійні кваліфікації та аудитом тих документів, які дають право на складання кваліфікаційного іспиту.

Вітчизняна практика присвоєння професійних кваліфікацій, зокрема, ЗВО, та врахування вимог професійних стандартів (Медвідь, Бабков & Шаповал, 2021; Мицик & Пришляк, 2021; Прідус, 2016) варіюється і засвідчує неналежну інституційну унормованість цього питання.

Мета нашого дослідження полягає в тому, щоб схарактеризувати нормативні та реальні процедури присвоєння професійних кваліфікацій ЗВО, окреслити можливі моделі врахування професійних стандартів при розробленні освітніх програм та надати рекомендації щодо процедур присвоєння професійних кваліфікацій.

Методи дослідження

Дослідження виконано в рамках теорії соціального конструктивізму, згідно із якими (Wheelahan & Moodie, 2021) будь-яку освіту слід розглядати як соціально сконструйовану, оскільки саме люди (роботодавці, експерти, професійні асоціації та самі освітяни) вирішують, які навички та знання потрібні для виконання певних робочих функцій і яким рівнем компетентностей повинна володіти людина.

Основний метод дослідження — традиційний аналіз документів (тексти законодавства та інших нормативно-правових актів України; стандарти освіти та професійні стандарти; матеріали акредитаційних справ, наявних на сайті НАЗЯВО). Критерії аналізу: чинні визначення професійних кваліфікацій; зміст професійних стандартів у частині вимог до освіти та перелік очікуваних компетентностей; зміст стандартів освіти в частині очікуваних компетентностей; зміст акредитаційних справ ЗВО, які заявляють про присвоєння професійних кваліфікацій: визначення назви такої кваліфікації, відповідності професійним стандартам і врахування вимог цих стандартів.

Виклад основного матеріалу

Інновації правового регулювання присвоєння професійних кваліфікацій

1 квітня 2022 року було ухвалено Закон України № 2179 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування національної системи кваліфікацій» (Верховна Рада України, 2022а).

Цим Законом змінено окремі норми Кодексу законів про працю України (КЗпП), Закону України «Про оплату праці», Закону України «Про освіту» та Закону України «Про зайнятість населення».

Зокрема, у Законі України «Про освіту» (стаття 34), КЗпП (стаття 41) уточнено визначення поняття «професійна кваліфікація» і встановлено однозначний зв'язок між професійною кваліфікацією та професійним стандартом:

«Професійна кваліфікація (повна професійна кваліфікація) — це визнана або присвоєна/підтверджена суб'єктом, уповноваженим на це законодавством, та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей та/або результатів навчання, що дає змогу здійснювати всі трудові функції, визначені відповідним професійним стандартом».

«Часткова професійна кваліфікація — це визнана або присвоєна/підтверджена суб'єктом, уповноваженим на це законодавством, та засвідчена відповідним документом стандартизована сукупність здобутих особою компетентностей та/або результатів навчання, що дає змогу здійснювати частину трудових функцій, визначених відповідним професійним стандартом».

До 2022 року у визначенні професійної кваліфікації не було прямої відсилки до професійного стандарту як до затверджених в установленому порядку вимог до компетентностей працівників. Тепер така норма існує.

Закон № 2179 увів також у КЗпП термін «Професійний стандарт» (стаття 42). Під таким стандартом розуміються затверджені в установленому порядку вимоги до компетентностей працівників, що слугують основою для формування професійних кваліфікацій. Передбачено, що затвердження професійних стандартів виконується

розробниками, що значно пришвидшує цей процес. Затверджені професійні стандарти містяться у Реєстрі кваліфікацій, який веде Національне агентство кваліфікацій (register.nqa.gov.ua).

Водночас у статті 42 КЗпП вказано, що за відсутності професійних стандартів вимоги до компетентностей, обов'язків та кваліфікацій працівників можуть визначатися кваліфікаційними характеристиками. На нашу думку, ця норма щодо використання кваліфікаційних характеристик стосується відносин роботодавця та працівників, а не для присвоєння професійних кваліфікацій ЗВО. Проте — з певними застереженнями, адже Довідники кваліфікаційних характеристик містять лише обмежений перелік знань та навичок, а не компетентностей чи результатів навчання, — вона може бути використана на період наповнення ринку професійними стандартами.

Відповідно до змін, внесених 2022 року до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення, введення в дію та перегляду професійних стандартів» від 31 травня 2017 року № 373, структура професійного стандарту в обов'язковому порядку включає назву професійної (професійних) кваліфікації (кваліфікації), її (їх) рівень згідно з Національною рамкою кваліфікації та іншу інформацію (Кабінет Міністрів України, 2022). Згідно із методичними рекомендаціями (Національне агентство кваліфікацій, 2023) розроблення стандартів має відбуватись на основі аналізу діяльності за професією (функціональному аналізу, аналізу робочого місця, кола завдань, робочих процесів та середовища тощо), під час якого визначаються: мета діяльності; трудові функції; трудові дії, необхідні для виконання кожної трудової функції; предмети та засоби праці. Це в підсумку дає змогу як стандартизувати оцінювання, присвоєння/підтвердження кваліфікацій, так і гнучке використання на практиці повних та/або часткових професійних кваліфікацій.

Правові новели на практиці означають, що: (1) присвоєння професійних кваліфікацій можливе за наявності професійного стандарту; (2) назва професійної кваліфікації міститься у професійному стандарті; (3) усі передбачені професійним стандартом результати навчання/компетентності мають бути враховані в освітній програмі, у разі присвоєння часткової кваліфікації — в освітній програмі має бути зазначено, за якою саме трудовою функцією чи трудовими функціями, визначеними професійним стандартом, це відбувається, а результати навчання за освітньою програмою повинні задовольняти виконання принаймні однієї трудової функції.

Поточна практика присвоєння професійних кваліфікацій

Право присвоєння професійних кваліфікацій мають:

- 1) кваліфікаційні центри;
- 2) деякі інші суб'єкти, які отримали таке право згідно із чинним законодавством;
- 3) суб'єкти освітньої діяльності.

За Законом України «Про освіту» *кваліфікаційні центри* — це суб'єкти, уповноважені на оцінювання і визнання результатів навчання осіб (зокрема, здобутих шляхом неформальної чи інформальної освіти), присвоєння та/або підтвердження відповідних професійних кваліфікацій (Верховна Рада України, 2023с). Центри діють на основі Порядку акредитації кваліфікаційних центрів (Кабінет Міністрів України, 2021а) та Порядку присвоєння та підтвердження професійних кваліфікацій кваліфікаційними центрами (Кабінет Міністрів України, 2021б).

Присвоєння кваліфікацій відбувається за визначеною кваліфікаційним центром і оприлюдненою на його веб-сторінці процедурою, яка включає систему заходів і вимог щодо строків та порядку оформлення і подання здобувачем документів, проведення кваліфікаційним центром їх перевірки і процедури оцінювання, тобто встановлення відповідності обсягу компетентностей здобувача відповідному професійному стандарту, за результатами якої може бути визнано здобуті ним результати навчання і відповідно присвоєно/підтверджено професійну кваліфікацію. Постановою Кабінету Міністрів України (2021а) визначено, що процедура оцінювання проводиться із застосуванням засобів, приладів, інструментів, контрольно-оцінювальних матеріалів, що відповідають вимогам професійного стандарту та процедурі присвоєння/підтвердження, при цьому результати навчання та/або здобуті компетентності оцінюються на робочих місцях, атестованих у встановленому порядку за умовами праці відповідно до законодавства, навчально-виробничих ділянках, навчальних тренажерах або у приміщеннях, інших

місцях, що забезпечують умови для проведення процедури оцінювання. Під час проходження акредитації у Національному агентстві кваліфікацій кваліфікаційний центр має подати зразок контрольно-оцінювальних матеріалів і довідку про їх апробацію, відомості про оцінювачів тощо (Кабінет Міністрів України, 2021a).

Інформацію стосовно виданих сертифікатів про присвоєння/підтвердження професійної кваліфікації (документ, що засвідчує професійну кваліфікацію) кваліфікаційні центри передають до Національного агентства кваліфікацій задля внесення до Реєстру кваліфікацій.

Наявність професійного стандарту є передумовою акредитації кваліфікаційних центрів та їх діяльності із присвоєння професійних кваліфікацій.

Отже, діяльність кваліфікаційних центрів можлива лише за наявності професійного стандарту. Станом на 1 квітня 2023 року до Реєстру кваліфікацій внесено відомості про 273 професійні стандарти; в Україні діяв 21 кваліфікаційний центр, створений як закладами освіти, так і роботодавцями, професійними асоціаціями та іншими суб'єктами господарювання, які надали інформацію стосовно 790 сертифікатів про присвоєння професійних кваліфікацій.

Окрім кваліфікаційних центрів професійні кваліфікації присвоюють *деякі професійні самоврядні організації або державні інституції*. Наприклад, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (Верховна Рада України, 2023a) ґрунтується на ідеї адвокатського самоврядування. Для набуття права на заняття адвокатською діяльністю особа повинна не тільки мати вищу юридичну освіту, пройти стажування та виконати інші вимоги, а й скласти кваліфікаційний іспит. Організація та проведення кваліфікаційного іспиту здійснюється кваліфікаційною палатою кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури. Порядок складення кваліфікаційних іспитів, методика оцінювання та програма кваліфікаційних іспитів затверджуються Радою адвокатів України. Також ця Рада затверджує зразки свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю і посвідчення адвоката України і забезпечує ведення Єдиного реєстру адвокатів України (erau.unba.org.ua).

Для нотаріусів передбачена інша процедура. Згідно із Законом України «Про нотаріат» (Верховна Рада України, 2022b) для визначення рівня професійної підготовленості осіб, які мають намір займатися нотаріальною діяльністю при Міністерстві юстиції України утворюється Вища кваліфікаційна комісія нотаріату, склад якої затверджується наказом цього Міністерства.

Своєрідна ситуація склалась у сфері охорони здоров'я. При Міністерстві охорони здоров'я України (МОЗ України) створено «Центр тестування професійної компетентності фахівців з вищою освітою напрямів підготовки «Медицина» і «Фармація (коротко — Центр тестування), на який покладено функцію зовнішнього контролю з оцінки якості підготовки фахівців у галузі охорони здоров'я та встановлення її відповідності стандартам вищої освіти шляхом проведення стандартизованого тестування у формі єдиного державного кваліфікаційного іспиту та іспитів «Крок».

Згідно із постановою Кабінету Міністрів України (2023) єдиний державний кваліфікаційний іспит складається з таких компонентів, як інтегрований тестовий іспит «Крок»; об'єктивний структурований практичний (клінічний) іспит; міжнародний іспит з основ медицини; іспит з англійської мови професійного спрямування. У разі успішного складення кожного компонента кваліфікаційного іспиту на кожному тестовому етапі здобувачу видається відповідний сертифікат. Інформація про сертифікати вноситься до Реєстру сертифікатів фахівців з вищою освітою галузі знань «22 Охорона здоров'я», власником якого є держава в особі МОЗ України. Адміністратором зазначеного Реєстру є Центр тестування при МОЗ України (testcentr.org.ua). Варто зауважити, що ці іспити офіційно дефініціюються не тільки як кваліфікаційні, а й як «медичні ліцензійні», що мають на меті пересвідчитися в наявності потрібних професійних компетентностей перед допуском фахівців на ринок праці.

Для більшості спеціальностей вищої освіти питання присвоєння професійних кваліфікацій досі не врегульовано.

У Рекомендаціях НАЗЯВО (2020) зазначено, що основою для присвоєння професійних кваліфікацій слугують професійні стандарти. У документі зауважується, що в разі, «якщо професійні стандарти перебувають в процесі розробки, до їхнього затвердження зберігають чинність відповідні випуски Довідника кваліфікаційних характеристик

професій (ДКХП), які ЗВО також можуть враховувати. Тому досить часто присвоєння професійних кваліфікацій відбувається за відсутності відповідного професійного стандарту. За відсутності нормативних вимог критерії та процедура присудження професійних кваліфікацій мають бути врегульовані внутрішніми документами ЗВО».

Це нормативні вимоги, які були введені в дію до оновлення Закону України «Про освіту». Якими ж були реалії присвоєння професійних кваліфікацій?

Для однозначно регульованої на рівні держави професії вчителя вимоги щодо присвоєння професійних кваліфікацій формулюються Міністерством освіти та науки України. У листопаді 2022 року наказом унормовано низку актуальних питань, що стосуються підготовки педагогічних працівників, а також присвоєння професійних кваліфікацій педагогічних працівників та часткових (додаткових) професійних кваліфікацій у сфері освіти. Встановлено, що присвоєння професійної кваліфікації педагогічного працівника здобувачам фахової передвищої, вищої освіти здійснюється закладами освіти, в яких вони здобули відповідний рівень освіти, за результатами атестації здобувачів (МОН України, 2022). У цьому документі відсутня згадка про професійні стандарти як підставу для присвоєння професійних кваліфікацій, а назви професійних кваліфікацій не відповідають наявним професійним стандартам педагогічних працівників.

Іншу практику — у межах нерегульованої в Україні професії соціального працівника, демонструють заклади освіти, які здійснюють підготовку за спеціальністю «231 Соціальна робота» (галузь знань «23 Соціальна робота», до якої віднесено ще й спеціальність «232 Соціальне забезпечення»).

На 1 січня 2023 року у Реєстрі кваліфікацій містилась інформація про 18 затверджених професійних стандартів, які передбачають освіту із соціальної роботи певного рівня. Варто додати, що стандарти для бакалаврів та магістрів було розроблено та затверджено до появи першого професійного стандарту

Аналіз акредитаційних справ, які надійшли у 2020-2023 роках до галузевої експертної ради «23 Соціальна робота» і в яких було заявлено присвоєння професійної кваліфікації, виявив, що кількість професійних кваліфікацій для однієї освітньої програми у цих справах коливалась від однієї до 14. Деякі ЗВО брали назви професійних кваліфікацій із професійних стандартів, деякі — з «Довідника кваліфікаційних характеристик працівників. Вип. 80. Соціальні послуги», деякі — з Класификатора професій, деякі сплутали освітню та професійні кваліфікації, дехто запропонував назву професійної кваліфікації на власний розсуд. Наявна відмінність між вимогами до рівня освіти (наприклад, професійна кваліфікація, яка передбачає магістерський рівень освіти, заявлена в бакалаврській освітній програмі, або невідповідність очікуваної спеціальності: професійний стандарт передбачає наявність освіти за спеціальністю «Психологія», а не «Соціальна робота»). З акредитаційних справ неможливо зрозуміти, яким чином присвоюється професійна кваліфікація, і чим освітні програми, які присвоюють професійні кваліфікації, відрізняються від тих, які не присвоюють такі кваліфікації.

Результати присвоєння професійних кваліфікацій відображаються у документі про отримання освітньої кваліфікації, але не фіксуються у загальнодоступній базі даних (наприклад, у Реєстрі кваліфікацій).

На сайті ЄДЕБО відсутня інформація про те, які саме кваліфікації присвоюють ЗВО.

Отже, поточна практика присвоєння професійних кваліфікацій, особливо закладами вищої освіти, є несистемною, почасти хаотичною, і такою, що утруднює роботодавцями в Україні та за її межами зрозуміти, які ж саме компетентності має особа із документом, який засвідчує її професійну кваліфікацію. До того ж має місце непрозорість присудження професійних кваліфікацій для тих спеціальностей, здобуття ступеня освіти з яких необхідне для доступу до професій, для яких запроваджено додаткове регулювання (в європейській практиці доступ до регульованих професій передбачає обов'язкову процедуру присвоєння і визнання професійних кваліфікацій у незалежних центрах, а також внесення інформації про сертифікати до відповідних баз даних, тоді як в Україні результати присвоєння професійних кваліфікацій для таких професій не відображаються у Реєстрі кваліфікацій).

Моделі врахування професійних стандартів в освітніх програмах

Статтю 9 Закону України «Про вищу освіту» (Верховна Рада України, 2023b) визначено:

«Освітні програми, що передбачають присвоєння професійних кваліфікацій, мають забезпечувати виконання вимог відповідних професійних стандартів (за наявності), якщо інше не передбачено законодавством».

Найбільш логічним та природним підходом до імплементації вимог професійних стандартів в освітніх програмах видається використання механізму вибіркової, необхідність якої передбачена тим же Законом України «Про вищу освіту». Стаття 62 (п. 1.15) встановлює право осіб, що навчаються, на *«вибір навчальних дисциплін у межах, передбачених відповідною освітньою програмою та навчальним планом, в обсязі, що становить не менш як 25 відсотків загальної кількості кредитів ЄКТС, передбачених для даного рівня вищої освіти».*

Проте доцільно зважати на специфіку співвіднесення між собою спеціальностей вищої освіти та професій/професійних кваліфікацій, які існують на ринку праці. Це співвіднесення, з одного боку, ніким не формалізоване, з іншого - як правило, до однієї спеціальності можуть бути віднесені від декількох одиниць до декількох десятків професій/кваліфікацій. Прикладом такої «широкої» спеціальності є спеціальність «103 Науки про землю». Вона об'єднує геологію, сейсмологію, метеорологію, гідрологію та інші предметні області, які в минулому існували як окремі спеціальності чи навіть цілі напрями підготовки. Водночас у Класифікаторі професій ДК 003:2010 лише в групі «2114.2 Геологи та геофізики» наявні понад 15 професійних назв робіт (професій). Цей приклад, а також інші, проаналізовані під час дослідження, дають підстави для твердження, що в більшості випадків одній освітній спеціальності відповідає кілька професійних стандартів (професійних кваліфікацій).

Ще однією особливістю можна вважати різний ступінь деталізації у формулюванні як компетентностей, так і результатів навчання в професійних стандартах та освітніх програмах.

Рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти (МОН України, 2017) містять тезу про 15-20 компетентностей, які в основному визначають профіль підготовки фахівця за певною спеціальністю. Ці компетентності часто називають програмними компетентностями. Очевидно, що вони охоплюють не тільки достатньо широкі вимоги професійної підготовки, а й загальні компетентності щодо здатності випускника розвиватися як особистість, брати активну участь у суспільному житті тощо. На противагу цьому підходу компетентності, сформульовані в професійних стандартах за результатами функціонального аналізу, базуються на здатності виконувати трудові дії в межах визначеного в стандарті наборі трудових функцій. Вони формулюються конкретніше, і їх не завжди можливо безпосередньо зіставити із програмними компетентностями.

Аналогічною є ситуація і з результатами навчання. Стандарт вищої освіти та конкретна освітня програма описуються 20-25 програмними результатами навчання. Їхнє основне призначення — дати достатньо загальну інформацію про зміст освіти, тобто контент, успішне опрацювання якого веде до оволодіння передбаченими програмою компетентностями (що зрештою виступає основною ціллю освітньої програми). На рівні конкретної освітньої програми програмні результати навчання «конвертуються» в результати навчання окремих компонентів: навчальних дисциплін, практики, курсового та дипломного проектування тощо. У професійному стандарті визначені результати навчання більше сфокусовані на оволодінні конкретною професійною компетентністю. Їм притаманна конкретність та вимірюваність (що, до речі, особливо важливо для кваліфікаційних центрів, які можуть присвоювати професійні кваліфікації на основі результатів навчання, здобутих у неформальній освіті та шляхом інформального навчання).

Проведений аналіз засвідчує потребу у диференційованому підході до врахування вимог професійних стандартів в освітніх програмах. Можна запропонувати дві моделі імплементації вимог професійних стандартів в освітніх програмах (робити це в стандартах вищої освіти, на нашу думку, немає жодного сенсу): одну — для «широких» спеціальностей, другу — для відносно «вузьких» (до десятка професійних стандартів на спеціальність).

У першому випадку йдеться про ситуацію, коли присвоюється більш, як одна професійна кваліфікація. Спочатку професійні кваліфікації об'єднуються за належністю до однієї групи (підкласу) в Класифікаторі професій ДК 003:2010 (або групи професій, unit group, за Міжнародною стандартною класифікацією професій ISCO-08). Очікується, що

таких груп буде принаймні дві. Під час аналізу змісту професійних стандартів, присвоєння професійних кваліфікацій за якими передбачає певна освітня програма, у кожній групі виділяють спільні професійні компетентності та відповідні їм результати навчання. Множину отриманих результатів навчання використовують для формування дисциплін вибіркового блоку першого рівня. Для спрощення дизайну освітньої програми бажано, щоб обсяги цих блоків у кредитах ЄКТС були однаковими. Далі в рамках кожної групи формують набори результатів навчання, необхідних для кожної окремої професійної кваліфікації, які слугують основою для формування дисциплін вибіркового блоку другого рівня. В програмах бакалаврського рівня перший вибір доцільно забезпечити в 5-6 семестрах, другий — до початку 7 семестру. Програми магістерського рівня за означенням є більш спеціалізованими, тому таку модель там застосовувати недоцільно.

У другому випадку модель передбачає однокроковий вибір, аналогічний другому етапу в попередній моделі. Такий дизайн освітньої програми буде типовим для магістерського та докторського рівнів, а також для тих бакалаврських програм, які присвоюють одну професійну кваліфікацію.

Що стосується формулювання результатів навчання в освітніх компонентах, то вони або можуть бути прямим повторенням результатів навчання обраного професійного стандарту, або переформульовані на основі останніх. Це важливо, оскільки якість присвоєної кваліфікації не повинна залежати від місця і способу присвоєння: чи то в закладі освіти, чи то в кваліфікаційному центрі, чи іншим суб'єктом. Також очевидно, у разі коли освітня програма передбачає присвоєння професійної кваліфікації, то це відобразиться однією чи декількома додатковими програмними компетентностями.

В процесі проектування освітньої програми можна використати для самоперевірки матрицю, яка демонструє зв'язок результатів навчання із профстандартом (стовпці матриці) з компонентами освітньої програми (рядки матриці). Деякі результати навчання із профстандарту можуть стосуватися обов'язкових компонентів програми, а деякі — вибіркового.

Слід також звернути увагу на забезпечення належного обсягу практики, адже саме під час практичної підготовки набувається значна частина професійних компетентностей, передбачених професійним стандартом.

Рекомендації щодо присвоєння професійних кваліфікацій у ЗВО

Якщо заклад освіти має намір присвоювати професійну кваліфікацію, то йому потрібно не тільки врахувати компетентності, передбачені обраним професійним стандартом, в освітній програмі, а й інституціоналізувати систему перевірки, оцінювання таких компетентностей. Для цього доцільно мати внутрішнє положення, яке визначало б принципи та процедури оцінювання тих здобувачів освіти, котрим мають присвоювати професійну кваліфікацію. Це оцінювання має відбуватися окремо від атестації, яка проводиться задля присвоєння освітньої кваліфікації.

До оцінювання у випускників компетентностей, передбачених професійним стандартом, слід залучати ключових стейкхолдерів — представників роботодавців, професійних асоціацій та організацій, інших заінтересованих сторін.

Якщо ЗВО присвоює повну професійну кваліфікацію, то слід продемонструвати, якими чином забезпечено, що здобувач має змогу здійснювати всі трудові функції, визначені *відповідним професійним стандартом*. Має бути зрозумілим, як перевіряється наявність таких компетентностей і чим освітня програма, яка присвоює професійну кваліфікацію, відрізняється від освітньої програми, яка не присвоює професійну кваліфікацію.

Якщо ЗВО присвоює часткову професійну кваліфікацію, то слід продемонструвати, якими чином забезпечено та перевірено, що здобувач має змогу здійснювати окремі трудові функції, визначені *відповідним професійним стандартом*. При цьому доцільно продемонструвати, яким чином встановлено, що певний набір компетентностей здобувача являє собою цілісну сукупність і відповідає конкретній трудовій функції із стандарту.

Наразі, процедури оцінювання для присвоєння професійної кваліфікації, критерії оцінювання та вимоги не повинні залежати від того, де вони відбуваються - у ЗВО, кваліфікаційному центрі або у професійній асоціації. Зрештою, мають бути сформовані єдині стандарти оцінювання професійної кваліфікації, які можуть стати інтегральною

частиною професійного стандарту і забезпечити уніфікований підхід до оцінювання результатів формального і неформального навчання.

На макрорівні управління процесами присвоєння професійних кваліфікацій у ЗВО доцільним видається підготовка низки документів рекомендаційного характеру, спрямованих на посилення якості освітніх програм, які присвоюють професійні кваліфікації, та публічність цього процесу:

- рекомендації НАЗЯВО для ЗВО, експертів з акредитації та галузевих експертних рад щодо специфіки акредитації тих програм, які заявляють про намір присвоювати професійні кваліфікації;
- рекомендації МОН України та Національного агентства кваліфікацій (НАК) щодо присвоєння професійних кваліфікацій у ЗВО, які розкривали б процедури оцінювання та підтвердження наявності професійних кваліфікацій у здобувачів такої кваліфікації (за аналогією з Порядком присвоєння та підтвердження професійних кваліфікацій кваліфікаційними центрами, в яких присвоюють професійні кваліфікації переважно за результатами неформального навчання);
- за можливості — врегулювання процесу присвоєння професійних кваліфікацій в законодавстві про Національну систему кваліфікацій.

Узагальнення авторських поглядів на унормування процесів присвоєння професійних кваліфікацій ЗВО представлено на рис. 1.

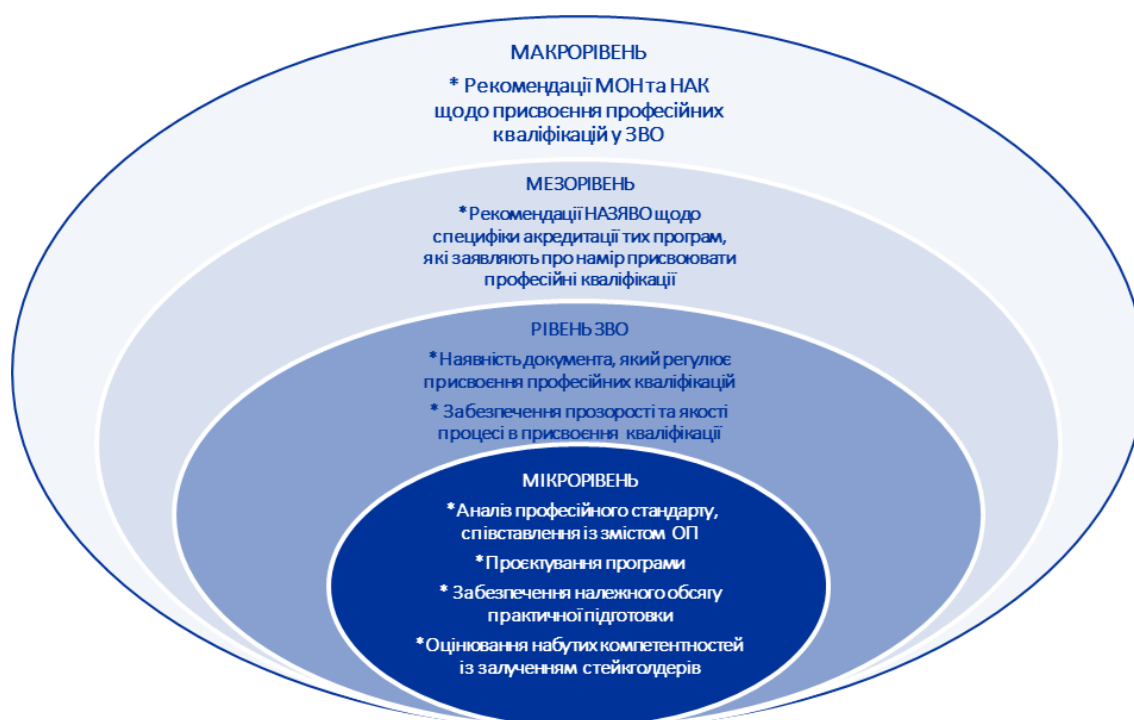


Рис. 1. Системне унормування процесів присвоєння професійних кваліфікацій ЗВО

Джерело: авторська розробка

Висновки

Важливою складовою процесу присвоєння професійних кваліфікацій є забезпечення якості освіти та оцінювання знань та навичок здобувачів. Заклади вищої освіти повинні забезпечувати високу якість навчання та оцінювання, щоб забезпечити своїм студентам успіх у кар'єрі та внести вагомий внесок у розвиток нації. Роботодавці мають розуміти, які компетентності передбачені тією чи іншою професійною кваліфікацією, яку присвоюють ті суб'єкти, які мають на це право, зокрема заклади освіти.

Професійна кваліфікація (повна чи часткова) описується саме в професійному стандарті, в якому міститься *назва професійної кваліфікації*, трудові функції, очікувані компетентності тощо; у деяких професійних стандартах містяться уже наявні описи часткових кваліфікацій. Відтак не може бути довільних назв професійних кваліфікацій

(взятих із Класифікатора професій, інших нормативних документів або сформульованих самостійно за бажанням закладу освіти).

Присвоєння професійної кваліфікації ЗВО не повинно бути автоматичним наслідком завершення навчання. Воно має ґрунтуватися на ретельному зіставленні результатів навчання із профстандарту з компонентами освітньої програми, використанні вибіркової дисциплін для доповнення освітньої програми потрібними кваліфікаціями. У закладі мають бути належним чином інституціоналізовані ті процедури, що передбачають оцінювання досягнення результатів навчання/компетентностей, визначених відповідним професійним стандартом та професійною кваліфікацією, із залученням ключових стейкхолдерів.

У майбутньому слід поступово переходити на європейську модель, за якою професійна кваліфікація присвоюється за межами ЗВО – у незалежних центрах, переважно для тих професій, які визнані регульованими, і якість освіти у ЗВО вимірюється через успішність складання кваліфікаційних іспитів випускниками. Тому перспективні напрями досліджень можуть включати вивчення можливостей зближення порядку присвоєння професійних кваліфікацій за результатами формального та неформального навчання.

Бібліографічні посилання

- Верховна Рада України. (2022a). *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування національної системи кваліфікацій*: Закон України від 1 квітня 2022 р. № 2179. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2179-20>
- Верховна Рада України. (2022b). *Про нотаріат*: Закон України від 2 вересня 1993 р. №3425-ХІІ (у редакції 2022 р.). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>
- Верховна Рада України. (2023a). *Про адвокатуру та адвокатську діяльність*: Закон від 5 липня 2012 р. № 5076 (у редакції 2023 р.) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>
- Верховна Рада України (2023b). *Про вищу освіту*: Закон від 1 липня 2014 р. № 1556-VII (у редакції від 2023 р.). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
- Верховна Рада України. (2023c). *Про освіту*: Закон від 5 вересня 2107 р. № 2145 (у редакції від 2023 р.). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
- Кабінет Міністрів України. (2021a). *Деякі питання акредитації кваліфікаційних центрів*: Постанова від 31 травня 2017 р. № 373. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/986-2021-п>
- Кабінет Міністрів України. (2021b). *Про затвердження Порядку присвоєння та підтвердження професійних кваліфікацій кваліфікаційними центрами*: Постанова від 15 вересня 2021 р. № 956. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/956-2021-п>
- Кабінет Міністрів України. (2023). *Про затвердження Порядку здійснення єдиного державного кваліфікаційного іспиту для здобувачів ступеня вищої освіти магістр за спеціальностями галузі знань «22 Охорона здоров'я»*: Постанова від 28 березня 2018 р. № 334 (у редакції 2023 р.). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/334-2018-п>
- Медвідь, М. М., Бабков, Ю. П., & Шаповал, О. М. (2021). Методика створення умов присвоєння професійної кваліфікації «Офіцер тактичного рівня» здобувачеві за скороченими строками підготовки. *Честь і закон*, 3(78), 101-108. <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2021/3/78/244570>
- Мицик, Г., & Пришляк, М. (2021). Деякі питання, пов'язані із застосуванням назв професійних кваліфікацій в освітньо-професійних програмах «Логопедія» другого (магістерського) рівня вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2(39), 242-248. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/39-2-39>
- МОН України. (2017). *Рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти*. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/rekomendatsii-1648.pdf>
- МОН України. (2022). *Деякі питання розміщення державного (регіонального) замовлення, поєднання спеціальностей (предметних спеціальностей), спеціалізацій та присвоєння професійних кваліфікацій педагогічних працівників закладами фахової передвищої, вищої освіти*: Наказ від 11 листопада 2022 р. № 1006. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1669-22>
- НАЗЯВО. (2020). *Рекомендації щодо застосування критеріїв оцінювання якості освітньої програми*. <https://bit.ly/3oBITtl>
- Національне агентство кваліфікацій. (2023). *Методичні рекомендації щодо розроблення професійних стандартів*. <https://nqa.gov.ua/resource-center/metodicni-rekomendacii-sodo-rozroblenna-profesijnih-standartiv>
- Прудіус, Л. В. (2016). Перспективи оцінювання професійних кваліфікацій державних службовців в Україні. *Університетські наукові записки*, (60), 161-171. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2016_4_21
- Семигіна, Т., & Баланюк, Ю. (2021). Формування політики щодо професійних кваліфікацій у контексті глобальної освітньої та трудової мобільності. У кн.: *Модернізація публічного управління в умовах глобальних змін світового простору* (с. 109-136). Львів-Торунь: Ліга-Прес.

- Семигіна, Т. В., & Пожидаева, О. В. (2020). Формування компетентностей соціальних працівників: міжнародна та локальна практика. У кн.: *Репрезентація освітніх досягнень, мас-медіа та роль філології у сучасній системі наук* (с. 47-63). Вінниця: Європейська наукова платформа. <https://doi.org/10.36074/rodmmrfssn.ed-1.05>
- Lester, S. (2011). The UK Qualifications and Credit Framework: a critique. *Journal of Vocational Education & Training*, 63(2), 205-216. <https://doi.org/10.1080/13636820.2011.560394>
- Raffe, D. (2015). First count to five: some principles for the reform of vocational qualifications in England. *Journal of Education and Work*, 28(2), 147-164. <https://doi.org/10.1080/13639080.2014.1001334>
- Wheelahan, L., & Moodie, G. (2021). Analysing micro-credentials in higher education: a Bernsteinian analysis. *Journal of Curriculum Studies*, 53(2), 212-228. <https://doi.org/10.1080/00220272.2021.1887358>

References

- Verkhovna Rada of Ukraine. (2022a). *Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo funkcionuvannya natsional'noyi systemy kvalifikatsiy [On amendments to some legislative acts of Ukraine regarding the functioning of the national system of qualifications]*: Zakon Ukrayiny vid 1 kvitnya 2022 r. № 2179. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2179-20> (in Ukrainian)
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2022b). *Pro notariat [About the notary]*: Zakon vid 2 veresnya 1993 r. № 3425-XII (u redaktsiyi 2022 r.). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12> (in Ukrainian)
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2023a). *Pro advokaturu ta advokats'ku diyal'nist' [On advocacy and advocacy activities]*: Zakon vid 5 lypnya 2012 r. № 5076 (u redaktsiyi 2023 r.). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (in Ukrainian)
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2023b). *Pro vishchu osvitu [On higher education]*: Zakon vid 1 lypnya 2014 r. № 1556-VII (u redaktsiyi vid 2023 r.). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (in Ukrainian)
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2023c). *Pro osvitu [On education]*: Zakon vid 5 veresnya 2107 r. № 2145 (u redaktsiyi vid 2023 r.). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (in Ukrainian)
- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2021a). *Deyaki pytannya akredytatsiyi kvalifikatsiynykh tsestriv [Some issues of accreditation of qualification centers]*: Postanova vid 31 travnya 2017 r. № 373. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/986-2021-%D0%BF> (in Ukrainian)
- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2021b). *Pro zatverdzhennya Poryadku vstupu ta pidtverdzhennya profesiynykh kvalifikatsiy kvalifikatsiynymi tsestramy [On the approval of the Procedure for assigning and confirming professional qualifications by qualification centers]*: Postanova vid 15 veresnya 2021 r. № 956. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/956-2021-%D0%BF> (in Ukrainian)
- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2023). *Pro zatverdzhennya Poryadku provedennya yedynoho derzhavnogo kvalifikatsiyneho ispytu dlya zdobuvachiv stupenya vishchoyi osvity mahistra za spetsial'nostyamy haluzi znan' "22 Okhorona zdorov'ya" [On the approval of the Procedure for conducting a single state qualification exam for holders of a master's degree in the field of knowledge "22 Health Care"]*: Postanova vid 28 bereznya 2018 r. № 334 (u redaktsiyi 2023 r.). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/334-2018-%D0%BF> (in Ukrainian)
- Medvid, M. M., Babkov, Y. P., & Shapoval, O. M. (2021). *Metodyka stvorennya umov prysvoyennya profesiynoyi kvalifikatsiyi "Ofitser taktychnoho rivnya" zdobuvachiv za skorochenymy strokamy pidhotovky [Method for condition creation for assigning the professional qualification "Tactical Level Officer" to a student in terms of reduced period of training]*. *Honor and Law*, 3(78), 101-108. <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2021/3/78/244570> (in Ukrainian)
- Mytsyk, H., & Pryshlyak, M. (2021). *Deyaki pytannya, pov'yazani iz zastosuvannam nazv profesiynykh kvalifikatsiy v osvitn'o-profesiynykh prohramakh "Lohopediya" druhoho (mahisters'koho) rivnya vishchoyi osvity [Some issues related to the application of the professional qualifications names in educational professional programmes "Speech Therapy" of the second (master) educational level]*. *Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk*, 2(39), 242-248. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/39-2-39> (in Ukrainian)
- MoES Ukraine. (2017). *Rekomendatsiyi shchodo rozrobky standartiv vishchoyi osvity [Recommendations for the development of higher education standards]*. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/rekomendatsii-1648.pdf> (in Ukrainian)
- MoES Ukraine. (2022). *Deyaki pytannya rozmishchennya derzhavnogo (rehional'noho) zamovlennya, pryednannya spetsial'nostey (predmetnykh spetsial'nostey), spetsializatsiy ta zdobuttya profesiynoyi kvalifikatsiyi pedahohichnykh pratsivnykiv zakladamy fakhovoyi peredvishchoyi, vishchoyi osvity [Some issues of placement of a state (regional) order, combination of specialties (subject specialties), specializations and assignment of professional qualifications of pedagogical workers by institutions of vocational pre-university and higher education]*: Nakaz vid 11 lystopada 2022 r. № 1006. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1669-22> (in Ukrainian)
- National Agency for Higher Education Quality Assurance (Ukraine). (2020). *Rekomendatsiyi shchodo zastosuvannya kryteriyiv otsinyuvannya yakosti osvitn'oyi prohramy [Recommendations regarding the application of criteria for evaluating the quality of the educational programme]*. <https://bit.ly/3oBITtl> (in Ukrainian)

- National Qualifications Agency. (2023). *Metodychni rekomendatsiyi shchodo rozrobky profesiynykh standartiv [Methodological recommendations for the elaboration of occupational standards]*. <https://nqa.gov.ua/resource-center/metodicni-rekomendacii-sodo-rozroblenna-profesijnih-standartiv> (in Ukrainian)
- Prudyus, L. V. (2016). Perspektyvy otsynuyannya profesiynykh kvalifikatsiy derzhavnykh sluzhbovtiv v Ukrayini [Prospects for Evaluation of Professional Qualifications of Public Servants in Ukraine]. *University Scientific Notes*, (60), 161-171. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2016_4_21 (in Ukrainian)
- Semigina, T., & Balanyuk, Y. (2021). Formuvannya polityky shchodo profesiynykh kvalifikatsiy u konteksti hlobal'noyi osvity ta trudovoyi mobil'nosti [Formation of policy on professional qualifications in the context of global educational and labor mobility]. In: *Modernizatsiya publichnoho upravlinnya v umovakh hlobal'nykh zmin svitovoho prostoru [Policy-making on professional qualifications in the context of global educational and labour mobility]* (pp. 109-136). Lviv-Torun: Liga-Press (in Ukrainian)
- Semigina, T. V., & Pozhidayeva, O. V. (2020). Formuvannya kompetentnosti sotsialnykh pratsivnykiv: mizhnarodna ta lokalna praktyka [Developing the competences of social workers: international and local practice]. In: *Reprezentatsiya osvitnikh dosiahnen, mas-media ta rol filolohii u suchasniy systemi nauk [Representation of educational achievements, mass media and the role of philology in the modern system of sciences]* (pp. 47-63). Vinnytsia: Publishing House "European Scientific Platform". <https://doi.org/10.36074/rodmmfssn.ed-1.05> (in Ukrainian)
- Lester, S. (2011). The UK Qualifications and Credit Framework: a critique. *Journal of Vocational Education & Training*, 63(2), 205-216. <https://doi.org/10.1080/13636820.2011.560394>
- Raffe, D. (2015). First count to five: some principles for the reform of vocational qualifications in England. *Journal of Education and Work*, 28(2), 147-164. <https://doi.org/10.1080/13639080.2014.1001334>
- Wheelahan, L., & Moodie, G. (2021). Analysing micro-credentials in higher education: a Bernsteinian analysis. *Journal of Curriculum Studies*, 53(2), 212-228. <https://doi.org/10.1080/00220272.2021.1887358>

Внески авторів

Семигіною Т. здійснено проведення дослідження, написання тексту статті, підготовку візуалізації та редагування фінального тексту статті. Рашкевичем Ю. реалізовано проведення дослідження та написання тексту статті.

Конфлікт інтересів

Автори підтвердили відсутність конфлікту інтересів під час проведення дослідження та підготовки до публікації його результатів.

Відомості про авторів

Тетяна Семигіна, доктор політичних наук, професор, член Національного агентства кваліфікацій, м. Київ, Україна, t.semigina@nqa.gov.ua

Юрій Рашкевич, доктор технічних наук, професор, член Національного агентства кваліфікацій, м. Київ, Україна, y.rashkevych@nqa.gov.ua

Інформація про наукове періодичне видання

Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство» (International Scientific Journal of Universities and Leadership) внесено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України за спеціальністю «011 Освітні, педагогічні науки» відповідно до наказу МОН України від 17 березня 2020 р. № 409.

Науковий журнал представлено у таких базах даних, реєстрах і пошукових системах: Crossref, Наукова періодика України (Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Educational Research Abstracts Online (ERA), European Reference Index for the Humanities and the Social Sciences (ERIH PLUS), The Central European Journal of Social Sciences and Humanities (CEJSH), Library of Science (University of Warsaw), Index Copernicus International тощо.

RESEARCH ARTICLE



Problem Issues and Models of Professional Qualifications Assignment by Higher Education Institutions

Tetyana Semigina^{1*}, Yuriy Rashkevych¹

¹National Qualifications Agency, Kyiv, Ukraine

*t.semigina@nqa.gov.ua

Abstract

The domestic practice of assigning professional qualifications, in particular, by higher education institutions (HEIs), varies and indicates inadequate institutional normalisation of this issue. The objective of our research is to characterise the regulatory and actual procedures for assigning professional qualifications in higher education institutions, to outline possible models for taking professional standards into account when developing educational programmes, and to provide recommendations on procedures for assigning professional qualifications. The research was conducted within the framework of the social constructivist approach and is based on the results of document analysis.

The analysis of changes in educational and labour legislation, implemented in 2022, gave grounds to determine the following aspects: the assignment of professional qualifications is possible if there is an occupational standard; the name of the professional qualification is defined in the occupational standard; all learning outcomes/competences stipulated by the occupational standard should be included in the educational programme, in case of partial qualification, the educational programme should specify the specific job function or job functions defined by the occupational standard.

The current practice of assigning professional qualifications does not meet these expectations and is characterised by non-systematic and inconsistency, the co-existence of different requirements for the assignment of such qualifications by qualification centres, professional associations, and HEIs.

The paper presents two models of implementation of the occupational standards requirements in educational programmes: the first for broad educational specialties, the second for relatively narrow ones (with a few occupational standards per specialty).

The paper concludes with recommendations on the normalisation of the process of assigning professional qualifications of HEIs at the micro-level (educational programmes), at the level of HEIs, at the meso-level, as well as at the macrolevel.

Author details

Tetyana Semigina, Doctor Habilitated in Political Science, Professor, Member of the Agency, National Qualifications Agency, Kyiv, Ukraine, t.semigina@nqa.gov.ua

Yuriy Rashkevych, Doctor Habilitated in Engineering, Professor, Member of the Agency, National Qualifications Agency, Kyiv, Ukraine, y.rashkevych@nqa.gov.ua

Keywords:

professional qualification, occupational standard, educational programme, the procedure for assigning professional qualifications, learning outcomes, competences

Language:

Ukrainian

Citation:

Semigina, T., & Rashkevych, Yu. (2023). Problem Issues and Models of Professional Qualifications Assignment by Higher Education Institutions. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*, 15, 5-16. <https://doi.org/10.31874/2520-6702-2023-15-5-16> (in Ukrainian)